

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

มนุษย์ถูกบังเกิดขึ้นพร้อมกับทรัพยากรธรรมชาติอันมากมาย เพื่อเป็นปัจจัยยังชีพ และตอบสนองความต้องการของแต่ละคนด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน จึงนับเป็นเกียรติแก่มนุษย์อย่างยิ่ง อัลกุรอานระบุว่า

﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ
عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾

(الإسراء : 70)

ความว่า และแท้จริงเราได้ให้เกียรติแก่ลูกหลานของนบีอาดัม และเรา
ได้บรรเทาพวกเขาทั้งทางบกและทางทะเล และเราได้ประทานบรรดา
เครื่องยังชีพที่ดีแก่พวกเขา และเราได้ให้พวกเขามีเกียรติดีกว่าส่วนใหญ่
จากผู้ที่เราได้บังเกิดขึ้นมา

(อัลอิสรออู : 70)

อายะฮ์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ไม่ได้มีชีวิตอยู่เพียงลำพัง แต่ยังมีทรัพยากรและ
สิ่งแวดล้อมอื่นๆ อาศัยร่วมอยู่ด้วย และอัลลอฮ์ ﷻ คือผู้ทรงประทานเครื่องยังชีพแก่มนุษย์ซึ่งมี
ทั้งบนบก เช่น ต้นไม้ ผัก ผลไม้ และปศุสัตว์ หรือในพื้นที่ดิน เช่น น้ำมัน ถ่านหิน และแร่ธาตุ
หรือในน้ำ เช่น สัตว์น้ำ สัตว์ทะเล ไช่มุก ปะการัง และอื่นๆ อย่างมีความแตกต่างกัน¹ โดยทุก
คนสามารถนำออกมาแปรรูปเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจตามกำลัง ความรู้ และ
ความสามารถ

¹ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ al-Dimishqy, 'Abī al-Fidā' al-Hāfiz Ibn Kathīr. 1981. Tafsīr Ibn Kathīr.
(Lebanon : Dār al-Fikr), หน้า 52 (เล่ม 3).

สิ่งเหล่านี้คือที่มาของปัญหาเศรษฐกิจที่นักเศรษฐศาสตร์ พยายามเข้าไปศึกษา และค้นคว้าว่า ทำอย่างไรจึงจะบริหารจัดการหรือกระจายทรัพยากรทั้งหมดให้ทั่วถึงทุกคนบนโลก ทำอย่างไรจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างครบถ้วนทุกด้าน และทำอย่างไรจึงไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีพรมแดนทางภูมิศาสตร์ และมีผลต่อสุขภาพ อาหาร น้ำ อากาศ พืชพันธุ์ สัตว์ และต้นไม้ จนกลายเป็นภัยต่อตนเอง สังคม และขยายตัวคุกคามโลกมนุษย์ ซึ่งสามารถพบได้ทั้งในเมืองและชนบท หรือในน้ำ อากาศ และแผ่นดิน โดยต้นเหตุของปัญหาที่แท้จริงมาจากฝีมือและความต้องการของมนุษย์ ดังอัลกุรอานว่า

﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي
عَمَلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾

(الرُّوم : 41)

ความว่า การบ่อนทำลายได้เกิดขึ้นทั้งทางบกและทางน้ำ เนื่องจากสิ่งที่
มีอมนุษย์ชาติได้กระทำไว้ เพื่อพระองค์จะให้พวกเขาลิ้มรสบางส่วนที่
พวกเขาได้กระทำไว้ โดยหวังว่าจะทำให้พวกเขาถล่นอกกลับตัว

(อัลรุม : 41)

เช่นเดียวกับอัลหะดีษถึงความรักและความละโมภของมนุษย์ในความร่ำรวยและ
มั่งคั่งคือต้นเหตุและที่มาของปัญหาต่างๆ ดังอัลหะดีษระบุว่า

((قلب الشيخ شاب على حب إثنين طول الحياة وكثرة المال))

(رواه الترمذي : 2338)

ความว่า หัวใจคนชราจะเข้มแข็งขึ้นมาด้วยความรักในสองสิ่งคือ อายุที่
ยืนยาวและความร่ำรวยหรือความมั่งคั่ง

(บันทึกโดยอัคริมิษี : 2338)

Tawfiq กล่าวว่า สาเหตุของความวุ่นวายทางสังคมยุคนี้มีมุฮัมมัด² ﷺ ปรากฏให้เห็นทั่วไปและสิ่งที่มีผลต่อเศรษฐกิจ ธุรกิจ และการลงทุนมากที่สุดคือ ระบบดอกเบี้ย การเอาเปรียบ การหลอกลวงหรือล่อลวง การซื้อขายบางชนิดปราศจากการชั่ง การตวง และการกำหนดเงื่อนไขทางการค้า³ สิ่งเหล่านี้คือการขาดคุณธรรมและจริยธรรมทางเศรษฐกิจ จนทำให้สังคมเต็มไปด้วยการกีดกันและการลิดรอนสิทธิ มีการครอบครองทรัพยากรด้วยวิธีที่ไม่เป็นธรรม ไม่สามารถจัดสรรและกระจายทรัพยากรให้ทั่วถึงทุกคน ประชาชนนิยมบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยมากกว่าสนใจการผลิต แรงงานไม่ได้รับสิทธิและการดูแลตามความเหมาะสม ตลอดจนการทำงานหรือการประกอบอาชีพไม่หลายหลาก จนสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นภาคเกษตรกรรม ภาคพาณิชยกรรม และภาคอุตสาหกรรม ระบบตลาดถูกครอบงำจากกลุ่มผู้มีอิทธิพล ขาดสื่อกลางแลกเปลี่ยนทางการค้า มีการแทรกแซงตลาดเสรี มีการกักตุนสินค้า มีการกีดกันทางการค้า มีการกำหนดราคาเกินคุณภาพหรือความเป็นจริง ข้อจำกัดระบบการเงินและการลงทุนเต็มไปด้วยความเสี่ยง ความซับซ้อน การเอาเปรียบ การใช้เล่ห์เหลี่ยม ธุรกิจและการค้าเป็นไปแบบต่างคนต่างทำ บางประเภทยังเป็นภัยต่อตนเองและสังคมขณะที่บางประเภทเกี่ยวข้องกับระบบดอกเบี้ย สังคมไม่มีความมั่นคงเพราะขาดสวัสดิการสังคมและการกระจายรายได้ ความมั่งคั่งกระจุกอยู่กับคนบางกลุ่ม เนื่องจากขาดหน่วยงานหรือโครงสร้างเชิงสถาบันรับผิดชอบและขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจและพัฒนาสังคม

แม้จะมีการนำแนวคิดของชาวโรมันตะวันออก ชาวเปอร์เซีย และชาวตะวันตกเข้ามาช่วยจัดการปัญหาดังกล่าว แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนักเพราะแนวคิดหรือปรัชญาดังกล่าวยึดถือตามแนวคิดของบุคคล หรือผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มเป็นเกณฑ์ อีกทั้งยังมีความแตกต่างกันทางสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร และกระบวนการผลิตที่ไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้นแนวคิดหรือปรัชญาข้างต้น ก่อให้เกิดการการเผชิญหน้ากันระหว่างผลประโยชน์ของคนจนกับคน

² มุฮัมมัด บุตร อับดุลลอฮฺ เกิดวันจันทร์ที่ 12 เดือนเราะบิอฺอัลเอาวัล ค.ศ. 570 หลังมารดาของท่านเสียชีวิต ขณะอายุ 6 ปี อับดุลมุฏฏอลิบ (ปู่) จึงรับอุปการะได้ 2 ปีก่อนเสียชีวิตขณะท่านอายุ 8 ปี อะบฏออลิบ (ลุง) จึงรับอุปการะจนได้ร่วมเดินทางค้าขายกับลุงที่แผ่นดินซาม (ซีเรีย เลบานอน จอร์แดน และปาเลสไตน์) ขณะอายุ 12 ปี หลังจากนั้นท่านเริ่มประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองโดยรับจ้างเลี้ยงแพะและให้กับชาวมักกะฮฺ และในวัยหนุ่มได้ร่วมหุ้นทำธุรกิจค้าขายกับเพื่อน (อัสสาอิบ อัลมัคซุมียฺ) ตลอดจนร่วมกับพระนางเคาะดีญะฮฺลงทุนทำการค้าระหว่างประเทศ. และอ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือของ ฮุเซน ฮัยกัล. 2540. ศาสตคามุฮัมมัด มหาบุรุษแห่งอิสลาม. (กรุงเทพฯ : อีศลามิค อะเคเดมี).

³ Tawfiq, Kamāl. 2007. al-Ta'ālīm al-Iqtisādīyah Fī al-Sunnah al-Nabawīyah. (Rayād : al-Yarmūk University), หน้า 10-11.

รวย หรือระหว่างดินแดนที่ครอบครองทรัพยากรธรรมชาติกับประเทศที่ด้อยพัฒนา โดยคนรวยร่ำรวยจะพยายามปกป้องสิทธิบนความมั่งคั่งที่ได้มาจากความสามารถ และความเฉลียวฉลาดของตนเอง ขณะที่คนจนยากจนพยายามเรียกร้องว่า คนรวยนั้นได้รับความมั่งคั่งมาจากการฉวยโอกาสและการเอารัดเอาเปรียบ

ปัญหาเหล่านี้ก่อให้เกิดทฤษฎีต่างๆตามมา เช่น ทุนนิยม สังคมนิยม คอมมิวนิสต์และระบบเศรษฐศาสตร์คลาสสิกสมัยใหม่ ทุกฝ่ายต่างมีการออกบัญญัติ กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ กำหนดเป้าหมาย และวิธีการแก้ไขปัญหาคู่กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีดังกล่าวล้วนเกิดจากความคิดของมนุษย์ โดยแยกเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ⁴ อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าว ได้รับการแก้ไขด้วยแนวทางเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐาน (1) การใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ (2) การให้ความเป็นธรรมระหว่างมนุษยชาติ (3) การเป็นตัวแทนแห่งพระเจ้าในการครอบครองและแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากร (4) การพัฒนาและสร้างความเจริญก้าวหน้าบนโลก

นบีมุฮัมมัด ﷺ กำหนดกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและส่วนรวมไว้อย่างชัดเจน และนำทรัพยากรออกมาใช้อย่างประหยัดและมีประโยชน์สูงสุด ท่านจำแนกสิ่งที่จะต้องดำรงชีวิตออกจากสิ่งฟุ่มเฟือย สร้างสังคมมุสลิมให้เป็นสังคมแห่งการผลิตมากกว่านิยมการบริโภค มอบสิทธิและสวัสดิการแก่แรงงานที่พึงได้รับ ท่านประกอบอาชีพค้าขายและลงทุนเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ทุกคน ตลอดจนสร้างฐานเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองและยั่งยืนด้วยการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ (เกษตรกรรม) การค้าขาย การตลาดระหว่างประเทศ (พาณิชยกรรม) การผลิตผลิตภัณฑ์ข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน สิ่งทอ ตัดเย็บ งานช่าง และอื่นๆ (อุตสาหกรรม) นบีมุฮัมมัด ﷺ เปิดตลาดอิสลามปราศจากดอกเบี้ยขึ้นที่นครมะดีนะฮ์และนครมักกะฮ์ และใช้เงินสกุลดีนาร์และดิรฮัมเป็นสื่อกลางทางการตลาดและการแลกเปลี่ยน ตลอดจนใช้มุด ศอฮู ฝะร็อก และวัชุก เป็นมาตรฐานในการตวงและการชั่ง ท่านไม่แทรกแซงตลาดเสรี หรือกักตุนสินค้า หรือกีดกันทางการค้า หรือกำหนดราคาเกินคุณภาพหรือความเป็นจริง ไม่ซื้อขายโดยมีเงื่อนไขที่ขัดต่อบัญญัติศาสนา ตลอดจนไม่ซื้อขายในสิ่งที่ไม่เป็นที่อนุมัติตามหลักศาสนาทุกชนิด นบีมุฮัมมัด ﷺ ยังเป็นต้นแบบในการลงทุนร่วมกับเพื่อน พระนางเคาะดียะฮ์ และประชาชนในตำบลค็อยบ์ร ในสิ่งที่ไม่เป็นภัยต่อตนเองและสังคม ท่านให้ความสำคัญกับโครงสร้างเชิงสถาบัน โดยก่อตั้งบัญชีมูลาเพื่อทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบสังคม และแต่งตั้งคณะบุคคลและผู้เชี่ยวชาญเพื่อขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ นบีมุฮัมมัด ﷺ สร้างความมั่นคงทางสังคมด้วยสวัสดิการสังคม โดยใช้ระบบ

⁴ อ่านเพิ่มเติมจากหนังสือของ ญาดา ประภาพันธ์. 2524. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง).

ชะงักและกระจายรายได้สู่สังคมโดยใช้การจ้างงาน การจ่ายค่าแรงงาน จ่ายค่าเช่า และแสวงหาผลกำไรจากธุรกิจและการลงทุน ตลอดจนไม่นำระบบการเงินไปเกี่ยวข้องกับระบบดอกเบี้ย การเลี้ยง การเอารัดเอาเปรียบ และทำนอกรักษาออกกฎหมายการค้าและการเงินระหว่างประเทศ

หากพิจารณาบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ตามเหตุการณ์และสถานที่ที่สามารถแบ่งออกเป็น (1) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ นครมักกะฮ์ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับจุดภาคได้แก่ การประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ การค้าขาย การร่วมลงทุนทำธุรกิจกับเพื่อน และมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับมหภาคคือการค้าระหว่างประเทศ (2) และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ นครมะดีนะฮ์ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับจุดภาคได้แก่ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การบริหารจัดการทรัพยากร การบริโภคการผลิต การประกอบอาชีพ การจัดตั้งตลาดมุสลิม การลงทุนร่วมกับประชาชนคือยบับ การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร และส่วนที่เกี่ยวข้องกับมหภาคได้แก่ การสร้างความมั่นคงทางสังคม การคลังบัญชีตุลมาล พื้นฐานการเงิน การค้าระหว่างประเทศ และใช้กฎหมายระหว่างประเทศ บทบาทของท่านที่กล่าวมา สามารถพัฒนาสังคมและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคม จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยสำคัญที่ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการสถาปนารัฐอิสลาม ณ นครมะดีนะฮ์ ดังนั้นบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ในคาบสมุทรอาระเบียจึงเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจและควรแก่การศึกษาและค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

1.2 วัตถุประสงค์

การทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์คือ

1. เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจในคาบสมุทรอาระเบียยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม
2. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ณ นครมักกะฮ์ และนครมะดีนะฮ์ ทั้งในด้านจุดภาคได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพยากร การบริโภคการผลิต การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเงิน การตลาด หุ้นส่วนและการลงทุน การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร และมหภาคได้แก่ ความมั่นคงทางสังคม บัญชีตุลมาล พื้นฐานการเงิน ตลอดจนการค้าและการเงินระหว่างประเทศ

1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์คือ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพเศรษฐกิจในคาบสมุทรอาระเบียยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม
2. ทำให้ทราบถึงบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ณ นครมักกะฮ์ และนครมะดีนะฮ์ และประโยชน์ที่ได้รับจากบทบาทด้านเศรษฐกิจทั้งในด้านจุลภาคได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพยากร การบริโภคการผลิต การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเงินการตลาด หุ้นส่วนและการลงทุน การจัดตั้ง กลุ่มและองค์กร และมหภาคได้แก่ ความมั่นคงทางสังคม บัณฑิตมูลา พื้นฐานการเงิน ตลอดจนการค้าและการเงินระหว่างประเทศ
3. เป็นการเพิ่มความรู้และประสบการณ์ด้านวิจัยแก่ผู้วิจัย
4. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจทั่วไปนำไปประยุกต์ใช้

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาและค้นคว้าในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ศึกษาด้านความรู้ที่เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ และศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์อิสลามโดยสังเขป
2. ศึกษาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจในคาบสมุทรอาระเบียยุคนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยแบ่งออกเป็นด้านเกษตรกรรมได้แก่ การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ และด้านพาณิชยกรรมได้แก่ การค้าและการบริหารที่เกี่ยวกับธุรกิจทุกชนิด ส่วนด้านอุตสาหกรรมได้แก่ สิ่งทอ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ณ นครมักกะฮ์ และนครมะดีนะฮ์ ทั้งในด้านจุลภาคได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพยากร การบริโภคการผลิต การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเงินการตลาด หุ้นส่วนและการลงทุน การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร และมหภาคได้แก่ ความมั่นคงทางสังคม บัณฑิตมูลา พื้นฐานการเงิน ตลอดจนการค้าและการเงินระหว่างประเทศ

1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น

การทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดข้อตกลงเบื้องต้นคือ

1. การแปลความหมายอัลกุรอานเป็นภาษาไทย โดยใช้พระคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทยของสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย ฉบับปี พ.ศ.2538
2. การปริวรรตอักษรภาษาอาหรับ-ไทย โดยใช้ศัพท์อิสลามศึกษาของวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. การปริวรรตอักษรภาษาอาหรับ-อังกฤษ โดยใช้ศัพท์ด้านอิสลามศึกษาของ Library of Congress, The American Library Association

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้รวบรวมนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ไว้ได้แก่

บทบาท หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับภาคเศรษฐกิจ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์ การปฏิบัติ และการยอมรับของนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฐานะสามัญชน หรือเกิดขึ้นจากคำพูด การปฏิบัติ และการยอมรับของนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฐานะศาสนทูตของอัลลอฮ์ โดยบทบาทดังกล่าวครอบคลุมถึงเศรษฐศาสตร์จุลภาคและเศรษฐศาสตร์มหภาค

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้นิยามคำว่า บทบาท หมายถึง การทำตามบทและการทำตามบท แต่โดยทั่วไปมักหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ และบทบาทของครู หากพิจารณาคำว่า บทบาท ตามนิยามข้างต้นจะพบว่าครอบคลุมถึง (1) พฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นจะถูกเรียกว่า บทบาท (2) เช่นเดียวกับพฤติกรรมหรือการกระทำใดๆ ที่เกิดขึ้นจากสิ่งถูกกำหนดมา ก็จะเรียกว่า บทบาท เช่น การที่พ่อแม่หรือครูได้ลงมือปฏิบัติภารกิจใดๆ ตามข้อกำหนดของคนอื่นหรือปฏิบัติตามแนวคิดของผู้อื่นโดยไม่ได้เกิดจากการคิด การอ่าน หรือแนวคิดของตนเอง ดังนั้น คำว่า บทบาท จึงสามารถแบ่งออกเป็น (1) บทบาทในทางตรง หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากความคิด ความอ่าน หรือการยอมรับอย่างอิสระ โดยมีใต้อยู่ภายใต้กรอบความคิดของบุคคลใด (2) บทบาทในทางอ้อม หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากหน้าที่ซึ่งถูกกำหนดไว้ หรือเกิดจากคำพูดและการปฏิบัติตามแนวคิดที่มีอยู่ก่อนหน้า

เศรษฐกิจ หมายถึง การกระทำใดๆ อันก่อให้เกิดการผลิต การจำหน่าย และการบริโภค เช่น การเพาะปลูก การค้าขาย การใช้แรงงานเพื่อผลิต เป็นต้น

จุลภาค หมายถึง การศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับหน่วย หรือระดับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหน่วยงานการผลิตแต่ละกลุ่มหน่วยใดหน่วยหนึ่ง หรือเฉพาะบุคคลหรือหน่วยงานการผลิต ซึ่งแต่ละกลุ่มจะเกี่ยวข้องกับส่วนย่อยๆ ของระบบเศรษฐกิจ ได้แก่ กรรมสิทธิ์ ทรัพยากร การบริโภคการผลิต การแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำงาน แรงงาน เกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม การเงินการตลาด หนี้ส่วนและการลงทุน การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร

มหภาค หมายถึง การศึกษาถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนรวม ได้แก่ ความมั่นคงทางสังคม บัญคุดมลาต พื้นฐานการเงิน ตลอดจนการค้าและการเงินระหว่างประเทศ

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นงานวิจัยเอกสารเชิงประวัติเศรษฐกิจผ่านกระบวนการ (1) การรวบรวมและคัดเลือกหลักฐาน (2) การวิเคราะห์และประเมินหลักฐาน (3) การตีความหลักฐาน (4) การสังเคราะห์ (5) การจัดแบ่งหมวดหมู่โดยอาศัยข้อมูลและหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารต่างๆ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาอาหรับ ตลอดจนการสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลของคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และโปรแกรมต่างๆ จากแผ่นซีดี โดยมีรายละเอียดคือ

1.8.1 รวบรวมข้อมูลและคัดเลือกหลักฐาน ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมและคัดเลือกหลักฐานจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ ทั้งภาษาไทย อังกฤษ และภาษาอาหรับ โดยสามารถออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

1.8.1.1 แหล่งข้อมูลเดิมหรือแหล่งปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่

1) คัมภีร์อัลกุรอาน หมายถึง อัลกุรอานอันเป็นพระดำรัสแห่งอัลลอฮ์ ﷻ ที่ถูกประทานแก่นบีมุฮัมมัดโดยผ่านทางวะฮยู (วิวรณ์) ทั้งพระดำรัสและความหมาย โดยมีความหมายครอบคลุมทั้งหลักอะกีดะฮ์ (ความเชื่อ) หลักชะรีอะฮ์ (หลักปฏิบัติ) และอื่นๆ เช่น สุเราะฮ์อัลอิสรออ์ อ์รรัม อันนิซาอ์ อัชชูรอ อัลญาซียะฮ์ อัลเกาะศ็อศ อัลมาอิดะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ อัลอะรอฟ อัลฮุญญุรอต อัชชูกรุฟ อัลกะฮ์ฟี เป็นต้น

2) หนังสืออัลหะดีษ หมายถึง หนังสือที่รวบรวมเกี่ยวกับสิ่งที่พาดพิงถึงนบีมุฮัมมัดในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นคำพูด การกระทำ การยอมรับ คุณลักษณะทั้งในด้านสรีระและจริยะ ตลอดจนชีวประวัติทั้งก่อนและหลังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนบี เช่น หนังสือเศาะเฮียะฮ์อัลบุกอริย์ มุสลิม อะบูดาอูด อัศคริมียีย์ อันนะซาอีย์ อิบน์มาญะฮ์ และมุสนัดอะฮ์มัด

1.8.1.2 แหล่งข้อมูลเสริมหรือแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Sources)

ได้แก่

1) หนังสือตัฟซีร หมายถึง หนังสือที่อธิบายอัลกุรอานด้วยภาษาอาหรับได้แก่ ตัฟซีรอันฎออบรีย์ ตัฟซีร อิบน์กะษีร ตัฟซีร อัลกุฎอบีย์ ตัฟซีร อัลอะลุซซีย์ ตัฟซีร อัลคอกชิน ตัฟซีร อัญญาอูลมะฮานและตัฟซีร ฟิ สีลาล อัลกุรอาน เป็นต้น

2) หนังสืออธิบายอัลหะดีษ ได้แก่ ฟิตฮ์ อัลบารีย์ ชัรฮ์ เศาะเฮียะฮ์อัลบุกอริย์ หนังสือชัรฮ์เศาะเฮียะฮ์มุสลิม หนังสือชัรฮ์อันนะวะวีเย่ หนังสือตุซุฟะฮ์ อัลอะฮ์วัษ หนังสือชัรฮ์ญามิอ์ อัศคริมียีย์ หนังสือชัรฮ์สุสุนัน อันนะซาอีย์ ของชะะฎุญญีย์และอัศสินคีย์ หนังสือเอานุลมะฮะอูด ชัรฮ์สุสุนันอะบีดาอูด และหนังสือตะอูลีกีออด อัลฮาฟิซ อิบน์กัอยิม อัลญะซีซีย์ หนังสือชัรฮ์สุสุนัน อิบน์มาญะฮ์ ของอัศสินคีย์ เป็นต้น

3) หนังสือและเอกสารต่างๆที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทย ภาษาอาหรับ และภาษาอังกฤษ เช่น หนังสือศานตัมมุฮัมมัด มหาบุรุษแห่งอิสลาม หนังสือนุร อัลยะกิน หนังสือชีเราะฮ์อิบน์นูฮูฮาม หนังสือคอดัมอัลนะบีฮิน หนังสือเราะฮิกอัลมัคตูม และหนังสือชะฮาดัตมุฮัมมัด (ชีวประวัติ) หนังสือ Islamic Theory of Property หนังสือฟิคุฮ์ อัชชีเราะฮ์ อันนะวะวีเยฮ์ (ชีวประวัติเชิงนิติศาสตร์) หนังสือมูเกาะมาต อัลอิกติศอด อัลอิสลามมีย์ หนังสืออัลหะลาละอัลหะรอม ฟิ อัลอิสลาม และหนังสืออันนิศอม อัลอิกติศอด ฟิ อัลอิสลาม (หนังสือนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์อิสลาม)

1.8.1.3 แหล่งข้อมูลทั่วไปหรือตติยภูมิ (Tertiary Sources) หมายถึง

หนังสือทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องแต่มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย ทั้งภาษาไทย ภาษาอาหรับ เช่น หนังสือสารานุกรมไทย หนังสือคอมมูนิสต์ อัลมุฮิต หนังสืออิชาน อัลอาหรับ หนังสือ อัลมุญญิด ฟิ อัลลุมะฮะ วะ อัลอิฮฺลาม หนังสืออัลเมาสุอะฮ์ อัลฟิ กิฮียะฮ์ และหนังสือมูญัหม์ อัลมุศฏออะฮ์ อัลอิกติศอดียะฮ์ (สารานุกรมอาหรับและพจนานุกรมทางภาษาและศัพท์เทคนิค)

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ได้แก่

(1) หอสมุดแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร (2) หอสมุดกลางหรือสำนักวิทยบริการของมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้แก่ หอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี และห้องสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, สำนักงานหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง (3) การสืบค้นจากฐานข้อมูลหรือเพิ่มข้อมูลคอมพิวเตอร์ได้แก่ โปรแกรม Harf Information Technology. 2000. The Holy Qur'an Version 7.01 (CD-Rom). Nasir City. Egypt : Harf Information, Harf Information Technology. 2000. Hadith Encyclopedia Version 2.1 (CD-Rom). Nasir City. Egypt : Harf Information. Markaz al-Turath. 1999. Maktabah al-Alfiyah Li al-Sunnah al-Nabawiyah V.1.5 (CD-Rom). Oman : Markaz al-Turath.

1.8.2 วิเคราะห์ข้อมูลและพิสูจน์หลักฐาน หลังจากได้ทำการรวบรวมและคัดเลือกข้อมูลหรือหลักฐานแล้ว ผู้วิจัยจะตรวจสอบ วิเคราะห์ และประเมินข้อมูลและหลักฐานที่ได้มาจากอายะฮ์อัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย โดยจะนำเสนออัลกุรอานก่อนอัลหะดีษ หรือนำเสนออัลหะดีษที่มีสายรายงานถูกต้องและเชื่อถือได้ก่อนอัลหะดีษที่มีสายรายงานอ่อนแอหรือบกพร่อง หากมีอัลหะดีษหลายบทที่เกี่ยวข้องในเรื่องหรือประเด็นเดียวกัน ผู้วิจัยจะนำเสนออัลหะดีษที่มาจากอัลบุคอรี มุสลิม อะบูดาูด อัตติรมิซีย์ อันนะซาอีย์ อิบน์มาญะฮ์ และมุสนัดอะฮ์มัดตามลำดับ โดยวิเคราะห์และระบุถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยทั้งจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ นอกจากนั้นยังใช้หลักการพิจารณาในด้านที่ดีและมีประโยชน์ต่อสังคม การพิจารณาเพื่อประโยชน์บางประการทางสังคมส่วนรวมหรือเพื่อให้สังคมห่างไกลภัยอันตราย ความตกต่ำ และล้าหลัง การยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณี มุสลิมส่วนใหญ่ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายอิสลาม และการปฏิบัติตามข้อกำหนดหรือบัญญัติอิสลามเดิมมีอยู่

1.8.3 การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เมื่อผ่านการวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยจะตีความหลักฐานอย่างมีระเบียบวิธี โดยเริ่มจากการแปลความหมาย การวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นอย่างระมัดระวัง ซึ่งอาจจะใช้วิธี (1) การตีความทางประวัติศาสตร์ในแนวคิด คือ การตีความที่ไม่ยึดลำดับเวลา ก่อนหลัง แต่ขึ้นอยู่กับประเด็นและปัญหาแต่ละเรื่องเป็นสำคัญ (2) หรือ การตีความทางประวัติศาสตร์ แนวราบ คือ ยึดตามลำดับเวลา ก่อนหลัง ซึ่งสามารถอธิบายว่าเหตุการณ์นั้นหรือปัญหานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรและเมื่อไร

1.8.4 การสังเคราะห์ประวัติศาสตร์ นำข้อมูลและหลักฐานที่ได้มาอย่างถูกต้องเป็นจริงพร้อมคำอธิบายและข้อสรุปมาผสมผสานเป็นความเรียงเข้าด้วยกัน หรือที่สรุปได้มาเขียนติดต่อกันจนได้ใจความที่กลมกลืนและสอดคล้องกับความต้องการ หรืออาจจะจัดเรียงเรียงความเก่า-ใหม่ของข้อมูลตามเหตุและผล หรือตามข้อความส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกัน ในแต่ละบทแต่ละตอนอย่างครอบคลุม แต่มีเนื้อหาตรงประเด็นและกระชับ โดยผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลและชี้ชัดถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.8.5 จัดแบ่งหมวดหมู่ของข้อมูล โดยผู้วิจัยได้แบ่งตามประเภทหัวข้อใหญ่และ
ย่อยตามลำดับได้แก่

- 1.8.5.1 ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์โดยสังเขป
- 1.8.5.2 ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์อิสลามโดยสังเขป
- 1.8.5.3 สภาพเศรษฐกิจในคาบสมุทรอาระเบียโดยสังเขป
- 1.8.5.4 บทบาทด้านเศรษฐกิจของนบีมุฮัมมัด ﷺ

1.8.5.4.1 จุลภาค

- 1) กรรมสิทธิ์
- 2) ทรัพย์สิน
- 3) การบริโภคและการผลิต (ต้นทุนและรายรับ)
- 4) การแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพ
 - การทำงาน
 - แรงงาน
 - ประเภทของงาน

ก. ภาคเกษตรกรรม

ข. ภาคพาณิชย์กรรม

ค. ภาคอุตสาหกรรม

- 5) การเงินการตลาด
- 6) หุ้นส่วนและการลงทุน
- 7) การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร

1.8.5.4.2 มหาภาค

- 1) ความมั่นคงทางสังคม
 - สวัสดิการสังคม
 - การกระจายรายได้
- 2) บัญชีมูลา
 - การบริหารจัดการ
 - นโยบาย
 - รายได้
- 3) พื้นฐานการเงิน
- 4) การค้าและการเงินระหว่างประเทศ